

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка (практический курс): [учеб. пособие для 2—3 курсов ин-тов и фак. иностр. яз.]/ Т. И. Арбекова. — М.: Высш. шк., 1977. — 240 с.;
2. Мельничук Т. Ю. Князь роси: вірші /Т. Ю. Мельничук; [передм. М. Г. Жулинського]. — К.: Молодь, 1990. — 152 с.;
3. Мельничук Т. Ю. Поезії: у 3-х т. /Тарас Юрійович Мельничук. — Коломия: Вік, 2003. — Т. 1. — 254 с.;
4. Мельничук Т. Ю. Поезії: у 3-х т. /Тарас Юрійович Мельничук. — Коломия: Вік, 2003. — Т. 2. — 255 с.;
5. Мельничук Т. Ю. Поезії: у 3-х т. /Тарас Юрійович Мельничук. — Коломия: Вік, 2006. — Т. 3. — Кн. 1. — 496 с.;
6. Мельничук Т. Ю. Поезії: у 3-х т. /Тарас Юрійович Мельничук. — Коломия: Вік, 2006. — Т. 3. — Кн. 2. — 344 с.;
7. Нелюба А. М. Черезкрокове словотворення й інноваційні явища в українській мові (на зразках суфіксальних дериватів) [Електронний ресурс] / А. М. Нелюба // Вісник Дніпропетр. нац. ун-ту ім. Олеся Гончара. Серія: Мовознавство. — Дніпропетровськ, 2009. — Вип. 15. — Т. 1. — Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/Portal/Natural/Vdpu/Movozn/2011_17_1/article/5.pdf.

Дюндик О.А. (Київ, Україна)

Авторські неологізми, об'єднані семою «ПОЛІТИКА», у романі «Щоденний жезл» Євгена Пашковського

У статті розглянуто авторські неологізми з роману «Щоденний жезл» Є. Пашковського, об'єднані семою «політика». Висвітлено деякі закономірності творення нових авторських слів, вибудовано словотвірні ланцюжки, об'єднані спільною семантикою, простежено вплив аналогії, при словотворенні, створення нових семантичних відтінків значення та способів його вираження у новотворах, а також процес згортання речень в одну лексему під час кування нових слів.

Ключові слова: авторські неологізми, словотворення, Євген Пашковський.

В статье рассматриваются авторские неологизмы из романа «Щоденний жезл» Евгения Пашковского, объединенные семой «политика». Описаны некоторые закономерности при создании новых авторских слов, построены словообразовательные цепочки, объединенные общей семантикой, прослежено влияние аналогии, создание новых оттенков семантики при словообразовании и способы ее выражения в новообразованиях, а так же процесс сворачивания предложения в одну лексему в процессе словообразования.

Ключевые слова: авторские неологизмы, словообразование, Евгений Пашковский.

The article is focused on author's neologisms in Eygen Pashkovsky's novel «Schodenny zhezl», united with seme «politics». Some peculiarities of coining new words are illuminated. Word-formative chains, joint semantically are build. Effect of analogy, creation new semantic nuances and ways of it's expression, process of folding sentences in one word in coining new words are traced in this research.

Key words: author's neologisms, word-formation, Eygen Pashkovsky.

Словотворення в сучасній українській мові, як і в інших слов'янських мовах, зберігає свою провідну роль у поповненні індивідуального лексикону. [5, 102]. Мова живиться новими словами, оновлює свій лексичний склад, щоб відповідати потребам часу. Сучасні лінгвістичні дослідження свідчать, що зараз відбувається процес інтенсивного оновлення лексиконів. В українському мовознавстві на це вказують Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, Л.П. Кислюк, Ж. Колоїз та ін. Остання дослідниця, наприклад, пише, що «яскравими зразками, що засвідчують динамічний характер мови, є насамперед інноваційні лексико-семантичні процеси, що демонструють абсолютний прогрес, пов'язаний з реалізацією нових можливостей мовної системи, зокрема словотвірних» [6, 29].

У теорії словотворення провідне місце займає вивчення неологізмів, а саме – словотворення письменників, адже саме вони утворюють мовні знаки, які підхоплюють чи відкидають носії мови. Усі новоутворені слова – це не просто спроба заповнити прогалину у конкретному контексті, це «експериментальні рішення ономазіологічних завдань» [3, 5], це спроба зреалізувати потенційні словотвірні можливості слів. Утворюючи нове слово у художній мові, автор умисно порушує літературну норму, грається нею. Зрештою, порушення літературної норми, і особливо її систематичне порушення, дає змогу використовувати мову для поезії. Без цієї можливості поезія взагалі б не існувала [8, 327].

Лексикон роману Євгена Пашковського «Щоденний жезл» (1999), з-поміж іншого, багатий авторськими новотворами, що тематично об'єднані семою «політика». В інших романах письменника ця тематична група лексем практично не актуалізується. Це можна пояснити тематикою «Щоденного жезлу» – адже, це «роман-роздум про наше життя, про наше буття, про нашу історію» [2, 5]. Сам автор визначає жанр твору як роман-есей. Як відомо, есей – це чи не найбільш суб'єктивізована прозова форма, що «висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання» [7, 249], наближена до публіцистичного викладу і характеризується «образністю, афористичністю, використанням свіжих метафор, нових поетичних образів, свідомою настановою на розмовну інтонацію і лексику» [7, 249]. Автор, описуючи буремні дев'яності, намагається передати свою зневагу, обурення і розчарування політикою, викарбовуючи іронічні, а подекуди, і саркастичні оказіоналізми, щоб підкреслити своє ставлення і передати емоції до описуваного, які він згортає у новотвір. Суспільно-політична лексика була предметом лінгвістичного аналізу А.А.Бурячка, А.Л.Голованевського, І.Ф.Протченка, О.П.Литвина, Т.П.Клімушенко, Л.А.Мурадової, Т.Б.Крючкової, І.В. Холякко та ін. Проте, досліджень словотвірних можливостей цієї групи

лексики у художніх текстах, як у випадку із авторськими новотворами Є. Пашковського, об'єднаних семою «політика», здійснено не було. Тому, метою нашої розвідки є аналіз авторських новотворів, об'єднаних семою «політика» у романі Є. Пашковського «Щодений жезл».

Вважаємо за доцільне розглядати неолексикон Євгена Пашковського за ідеографічним принципом, оскільки саме так найкраще простежити семантичні зв'язки дериватів, і вибудувати авторське бачення стосовно тих чи тих понять. На важливості організації неолексикону саме в ідеографічні словники («слова в яких впорядковано на основі спільності виражених ними понять» [4, 61]) наголошують Є.А. Карпіловська, А.Я. Середницька, Н.Ф. Клименко та ін. Зокрема, Є.А. Карпіловська у своїх працях неодноразово відзначала доцільність та перспективність в організації лексики у словнику за семантичним принципом, вбачаючи стрижень ідеографічного словника у так званій синоптичній, або зведеній схемі понять – основі семантичної класифікації лексики [4, 61].

Активним способом словотворення Є. Пашковського є основоскладання. Поєднання семантики двох основ у новоутворенні такого типу у підсумку дає нове, образне значення. «Складні слова виступають логічними замінниками словосполучень, порівняльних зворотів і навіть речень, вони зумовлені естетичними настановами автора, принципами його світосприймання, своєрідністю його стилю, особливостями художнього мислення [11, 86]». У авторських неологізмах Є. Пашковського, що утворені з двох лексичних одиниць, відбувається накладання семантичних полів, одне з яких, як правило, гостро контрастує з іншим, завдяки чому виникає ефект дотепності. Ця дотепність може бути співчутливо-іронічною, та, здебільшого, вона набуває гострих, саркастичних відтінків. Розглянемо, до прикладу, декілька авторських новоутворень Є. Пашковського, семантично об'єднаних семою «демократія»: **демокрадія** («...приходь і бери, тут кругом демокрадія...» [11, 14]). Тут автор згортає в одну дві лексеми «демократія» і «крадій», маючи на увазі, що навколо «влада крадіїв». Задля підкреслення авторського змісту, письменник привертає увагу до новотвору, виділяючи його курсивом. Або, **сліпокрація** («...світ з його сліпокраціями і вселюдським здичавізмом...» [11, 17]). Перед нами ще одна авторська назва форми правління, утворена за продуктивним зразком, за яким іменники такого типу утворились у грецькій мові і звідти були запозичені в українську. Порівняймо, **аристократія** (від. грец. *aristokratía* (*aristokratía*), *ἀριστοκράτης* — найкращий і *κρατέιν* — правити, тобто влада найкращих), **тасалократія** (від грец. *θάλασσα* — море та грец. *κρατία* — влада). Проте, у випадку із лексемою «сліпокрація» спостерігаємо поєднання грецької основи з українською. Мовна гра на словотворчому рівні із запозиченими лексемами свідчить про активне використання

запозичених із грецької назв форм правління в українській мові, а також про бажання автора описати навколишній політичний устрій у власний спосіб, надати йому індивідуальних конотацій.

Подібну модель творення та функції мають лексеми **демеклятія** («*визнати, нарешті, феодальну віджитість демокрадії задля самої демеклятії*» [11, 69]), **диократія** («*ще кілька таких зоологічних диократій і німих безнадій – і народ забуде прості слова...*» [11, 71]), **тьмократія** («*вторжествити тьмократію на позащитатних землях*» [11, 70]), **дівократія** («*з незримого виміру, втіленням дівократії...виходять рідні, в косинках, з сором'язливою ненажерністю в щиро розплющених очах...*» [11, 33]), **дарократія** («*дякуємо за дарократію*» [11, 53]), **підлократія** («*вона розвивається в здиранію, в підлократію, і тьмократизм...*» [11, 88]), **демохрякія** («*розчулена розмовами про свободи, про демохрякію, про черговоцастя...*» [11, 88]), **жесбрократія** («*для більшості ж почались цвинтарні будні жесброкартії*» [11, 96]), **скотократія** («*от всі свободи і скотократія – казяться і гадити*» [11, 172]), **булькократія** («*одне таке лихо...вернулось, щоб донести ідеали булькократії*» [12, 193]). А також **дурикратія**, **ділократія**, **давайкратія**, **демоп्राдія**. Всі лексеми мають прозору семантику, а завдяки дотепному поєднанню утворюють нові, авторські смисли. Ще З. Фройд помітив, що «дотеп буде тим вдалішим, чим менше впадає в око заміщена модифікація» [12, 21]. Тобто, чим менше буде внесено змін до модифікованого слова, тим більше воно буде сприйнято як тонкий жарт чи іронія. Це добре помітно на прикладах **диократія**, **демекрадія**, **демеклятія**, які варіюються із мотивованою лексемою «демократія» в одну літеру. Саме таке мінімальне втручання у вихідну форму і ледь помітні зміни у похідному слові створюють найтоншу гру смислів і відкривають простір для розширення семантики обіграного слова.

Семантичне ядро «демократія» може мотивувати і досить несподівані за семантикою іменники, наприклад, утворений суфіксально-префіксальним способом іменник середнього роду **прапрадемократеня** («*і їхнім дітям, і правнукам і прапрадемократенят на три віки хватить*») [12, 199]. Або, іменник чоловічого роду **дрімократ** («*..коли замучені безпросипністю свгробейські дрімократи...*» [12, 199]), де бачимо накладання двох іншомовних слів «дрім» (з англ. мрія) та «демократ», з яких утворюється вищезазначений новотвір, в якому накладання семантичних полів обох слів створюють нове, іронічне значення.

Цікаво, що іноді автор модифікує номінативну семантику лексеми «демократія», внаслідок чого відбувається транспозиція і слово змінює свою частиномовну належність, наприклад: дієсл. **піддемократити** («*ти запідозрив, що прифургонені сюди гасла, піддемокративши попередньо закатований ґрунт, здатні плодоносити...*» [12, 14]), дієсл. **роздемократити**

(«*все можливе вже роздемокрали*» [12, 172]), прикм. *одемократнений* («*згодом мило усміхненими (мордягами) з одемократнених газетних полос*» [12, 8]). Іноді автор продовжує словотвірний ланцюжок і утворює деривати із своїх же okazіоналізмів, таким чином із ім. *демохрjкiя* утворюється прикм. *демохрjктичний* («*президентські діти...сиділи за комп'ютерами, такі усміхнені й демохрjктичні*» [12, 196]) та ім. *демохрjк* («*все воно кинулося викобелювати з себе демохрjків*» [12, 99]).

Семантичну спорідненість мають і такі авторські назви форм правління, як: *здиранія* і *тьмократизм* («*вона розвивається в здиранію, в підлократію, і тьмократизм...*» [12, 99]). У цьому випадку спостерігаємо алузії на лексеми *тиранія*, *деспотизм*.

Семою «революція» об'єднані новотвори на зразок *чреволюція* («*створювати занавіси з чреволюцій і криз...*» [12, 135], *греволюція* («*знов греволюцій і окремі теракти, війни і жрjйни*» [12, 195], *чортилюція* («*аудиторськими перевірками революцій, греволюцій, революцій, чортилюцій...*» [12, 313], *революціонізуватись* («*доки світ собі науково революціонізувався...*» [12, 195]). Слід зазначити, що лексема «*революціонізувати*» зафіксована у СУМ-11: «**РЕВОЛЮЦІОНІЗУВАТИ**, ую, уеш, недок. і док., перех. 1. Робити кого-, що-небудь революційно настроєним, проїнятим ідеями революції. 2. Якісно змінювати що-небудь шляхом докорінних перетворень, нововведень» [9, 475], проте із додаванням частки *-ся*, це дієслово переходить із розряду перехідних у неперехідне, а також у ньому змінюється категорія стану: із активного воно стає зворотнім. Таким чином, додаючи постфікс до дієслова «*революціонізувати*», автор утворює нове слово, змінюючи категорію стану дієслова. Тематично у цю групу потрапляють також лексеми *провокаторюга* («*безоких поводитирів, окапелюшинених провокаторюг*» [12, 134], і, як похідна від неї – *недопровокаторюга* («*і знов опинився в країні недорік, недожживих, недомертвих, недонеодлюдків, недопровокаторюг...*» [12, 220]).

Наступна тематична група об'єднана семантикою «політика, державний устрій». У цих гострих саркастичних новотворах яскраво простежується авторське несхвалення державних інститутів та їх служителів. Письменник, до прикладу, прирівнює політику до ворожбитства, утворюючи новотвір *політворожбицтво* («*пересічному громадянинуві, давно зуроченому мазіями, чаклунствами, політворожбицтвом і рештою земноптвор...*» [12, 17]). Або ж, авторські назви державних установ, до яких додані семи із негативною конотацією. Внаслідок такого симбіозу утворюються саркастичні новотвори на зразок *чварламент* («*репетує чварламент*» [12, 44]), де об'єднано лексеми «чвари» і «парламент»; *держдеповчамент* («*держдеповчамент зазначив – прогресивне людство протестує аморалізмом на твої тупий традиціоналізм...*» [12, 409], *держверещамент* («*вони там, по держверещаментах, по радах небезпеки визнали: ти їздив на*

велосипеді у поле не з метою випробування ядерних пристроїв...» [12, 418], де відбувається накладання дієслівних лексем «повчати» і «верещати» на запозичений композитний іменник «держдепартамент», трансформуючи другий корінь у слові, і таким чином досягаючи ефекту комічного.

Предикативну семантику мають відіменні дієслова на зразок **депутатити**, **чиновлити** («...їхня байстрота, маньякобатьків лютіша, підлезна, улесна і брехловенна, скрізь розсілася, депутатить, чиновлить...» [12, 22]. Лексема **депутатити** вже потрапляє на новинні сайти в інтернеті, зокрема можна знайти такі контексти її вживання, як «*Мабуть, у «бізнес-УДАРі» депутатити перспективніше ніж у заїждженій «Батьківщині»* [12]. Проте, тут не можна стверджувати, що це дієслово автор статті запозичує саме в Є. Пашковського. Можливо, ця словоформа виникла в журналіста паралельно, однак це вже є свідченням того, що цей авторський неологізм із контекстуального слова має шанси перейти у загальнономовний лексичний фонд. Або ж дієслово **імператорствувати** («я ніколи не воскресав...імператорствував, диктаторствував, розмішував епохи...» [12, 21], утворене за аналогією до **диктаторствувати**, зафіксованому у СУМ-11. У авторській дієслівній лексемі **обімперювати** («за зверхницьким звичаєм латинян лізе в печінки, скрізь і знову обімперює околиці..» [12, 71] згорнуто речення «робити щось частиною імперії, приєднувати до імперії», що є проявом мовної компресії. Те саме із прикладом **ценевмерлити** («не співати ж йому держгімна, не ценевмерлити ж з ситої одури» [12, 192], де в одному слові згортається семантика речення «співати державний гімн України».

Проаналізувавши авторські новотвори Є. Пашковського із роману «Щоденний жезл», об'єднані семью «політика», ми розглянули деякі закономірності при творенні нових слів, словотвірні ланцюжки, об'єднані спільною семантикою, дію аналогії під час кування авторських неологізмів, створення ефекту комічного при словотворенні і способи його вираження у новотворах, згортання речень в одну лексему. Усі ці актуалізовані мовні явища свідчать про надзвичайну увагу автора до політичної теми у романі, а також про спробу *по-своєму* осмислити політичний процес і надати деяким поняттям свої, авторські назви. Звичайно, більшість оказіональних слів Є. Пашковського не претендують на місце у сучасних словниках, хоча б через обмежену частотність свого вживання, проте, вони реалізують потенційні моделі креативного поводження зі словом, і тому можуть слугувати прикладами для наслідування і більш розкутого поводження з мовою. Крім того, авторська мовна гра із «політичною» лексикою, яка здебільшого за походженням є запозиченою, ілюструє типові для українського словотвору моделі творення іменників, прикметників дієслів, і не несе «деструктивного впливу на українське словотворення», як у випадку із калькованими запозиченнями, які не відбивають граматичних, орфографічних та словотвірних норм української мови [1, 6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Городенська К. Г.* Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? / К. Г. Городенська // Українська мова. – №2 (46) – К., 2013. – С. 3–11; 2. *Загребельний П.* Передмова / Павло Загребельний // У кн.: С. Пашковський. Щоденний жезл. – Львів: Піраміда, 2011. – С. 5–6; 3. *Зубова Л. В.* Словотворчество в поэзии Марины Цветаевой. Проблемы интерпритации окказинального словообразования / Людмила Владимировна Зубова. – СПб., 1995. – 73 с.; 4. *Карпіловська С. А.* Вступ до комп'ютерної лінгвістики / Євгенія Анатоліївна Карпіловська. – Донецьк, 2003. – 183 с.; 5. *Карпіловська С. А.* Нові словотворчі ресурси української мови: своє та засвоєне / Євгенія Анатоліївна Карпіловська // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка: Зб. наук. праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / Відп. ред. академік НАН України В. Г. Склярєнко. – К., 2007. – С. 102 – 111; 6. *Колоїз Ж. В.* Українська окказіональна деривація / Жанна Василівна Колоїз. – К.: Акцент, 2007. – 311 с.; 7. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. – К.: ВЦ«Академія», 1997. – 752 с.; 8. *Мукаржевський Я.* Мова літературно і мова поетична / Я. Мукаржевський // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. – Львів: Літопис, 2001. – С. 324 – 342; 9. Словник української мови: в 11-ти т. – Т. 8. – Київ, Наукова думка, 1977; 10. *Сологуб Н. М.* Мовний світ Олеса Гончара/ Надія Миколаївна Сологуб. – К.: Наук. думка, 1991. – 140 с.; 11. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / З. Фрейд: Пер. Я. М. Коган, М. В. Вульф. – М.: АСТ, 2006. – 480 с.

СПИСОК НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

12. *Пашковський С.* Щоденний жезл / Євген Пашковський. – Щоденний жезл. – К.: Генеза, 1999. Перевидання: Львів: Піраміда, 2011. – 423 с.; 13. Народний кореспондент, 2013 <http://nk.org.ua/politika/60708-u-dnipropetrovsku-udar-horonit-batkivschinu>.

Ідзьо М.В. (Київ, Україна)

Оцінно-експресивна наснага публіцистичного тексту (на матеріалі сучасної польської преси)

У статті аналізується оцінно-експресивна наснага публіцистичних текстів сучасної польської преси, яка досягається за допомогою використання цілого арсеналу лексико-семантичних засобів. Аналіз мовних засобів здійснюється з точки зору функціонального підходу, внаслідок якого важливим є не стільки дослідження оцінно-експресивних можливостей конкретної мовної одиниці відірваної від контексту, але простеження її комунікативних особливостей на синтагматичному рівні висловлювання. Особлива увага в статті приділяється оцінно-експресивним лексичним одиницям, які є часто результатом вторинної контекстуальної номінації або окказіональної метафоризації..

Ключові слова: оцінка, оцінно-експресивне значення, функціональний підхід.